

ERZURUM KONGRESİ'NİN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF ERZURUM CONGRESS IN TURKISH HISTORY

Doç. Dr. S. Esin DAYI*

I.Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında, savaş sırasında işgal edilmeyen Türk toprakları, İtilaf Devletleri'nce işgal edilmeye başlanmıştı. İtilaf Devletleri, bütün Türk topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardı. Üstelik; İtilaf Devletleri'nin Batı Anadolu'yu Yunanlılara, Doğu Anadolu'yu Ermenilere verme ve Doğu Karadeniz'de bir Pontus Devleti oluşturma fikir ve faaliyetleri, beraberinde büyük bir tepkiyi de getirmişti. Bu tepki, Türk milletinin tepkisi idi. Bunun sonucunda, Anavatan'dan koparılmaya ihtimaline karşı bölgesel savunmayı amaçlayan Milli Müdâfaa Cemiyetleri kurulmuştu.

Bunlardan birisi de, Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesi ve Anavatan'dan koparılması ihtimaline karşı, merkezi İstanbul olmak üzere kurulan Vilâyât-ı Şarki'yye Müdâfaa-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti¹ idi.

Bu Cemiyetin bir şubesi 9 Mart 1919 tarihinde Erzurum'da açılmış² ve Erzurum Valiliği'nde 10 Mart 1919'da kuruluşu onaylanmıştı³.

12 Şubat 1919 tarihinde de Merkezi Trabzon olan, Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyetin amacı; Karadeniz sahilleri üzerindeki yabancı emel ve istilalarına karşı koymaktı⁴.

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü

¹ Cevat DURSUNOĞLU, *Milli Mücadele'de Erzurum*, İstanbul, 1946, s.18; Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, 1919-1927, Ankara, 1998, s.3; Prof.Dr.M.Fahrettin KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, Ankara, 1993, s.5-6.

² C.DURSUNOĞLU, *Milli Mücadelede Erzurum*, s.121-122; M.F.KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, s.11-13.

³ C.DURSUNOĞLU, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.30.

⁴ Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, T.Z.TUNAYA, s.506; Mahmut GOLOĞLU, *Erzurum Kongresi*, İstanbul, 1968, s.18; Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Hatıralar*, *Milli Mücadele'den Demokrasiye I*, Ankara, 2001, s.80; Asuman DEMİRCİOĞLU, *Faik Ahmet Barutçu ve İstikbal Gazetesi*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 19987, s.65.

Özellikle İtilaf Devletleri'nin kışkırtmaları sonucu bölgede bulunan azınlık Rumlar ile çoğunluğu Karadeniz'in kuzey (Rus) sahillerinden Anadolu'ya gelmiş olan silahlı Rum çeteleri, hayali bir Pontus devleti kurmak için her türlü tedhiş ve asayişsizliğe sebep oluyorlardı.

Trabzon Muhafaza-i Hukûk-u Milliye Cemiyeti, 23 Şubat 1919'da ilk Vilayet Kongresi'ni yaparak; bölgede köylere kadar Milli Teşkilatlanmayı sağlayacak kararlar almıştı⁵.

28 Mayıs 1919 tarihli II. Kongre'nin en önemli kararı ise 29 Mayıs 1919 tarihinde alınmıştı⁶. Bu karara göre; her türlü işgale karşı silahlı teşkilat yapmaya ve Vilâyât-ı Şarkîyye ile ilişkilerin kurulmasına karar verilmişti⁷.

Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti bu karar gereğince; 30 Mayıs 1919'da, Vilâyât-ı Şarkîyye Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Van, Bitlis ve Mamuratülaziz Şubeleri ile Erzurum Belediye Başkanlığı'na bir telgraf göndererek; Trabzon Vilâyeti ile Vilâyât-ı Şarkîyye yani Doğu Vilayetleri (Erzurum, Sivas, Van, Diyarbakır, Mamuratül'aziz, Bitlis)'nin ortak bir kongre yapmalarını teklif etti⁸.

Bu esnada ilgi çekici tarihi bir olay gerçekleşmişti. 30 Mayıs 1919 günü Vilâyât-ı Şarkîyye Müdâfaa-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti de, Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'ne gönderdiği bir telgrafla ortak bir kongre yapmalarını teklif etmişti⁹. Böylece her iki cemiyetin, birbirlerinden habersiz olarak ortak bir kongre yapmak konusunda hemfikir oldukları anlaşılmakta idi.

Erzurum'daki Vilâyât-ı Şarkîyye-i Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti, 31 Mayıs 1919'da "Vilâyât-ı Mütcevire (komşu) ile Erzincan'a" Trabzonlu kardeşleri ile birlikte yapmayı düşündükleri kongre için çağrıda bulunularak; "Vilâyât-ı Şarkîyye, baştan başa bir Müslüman Memleketi ve İstikbâl-i İslamın kapısı olduğundan ve bu Vilayetlerimiz; Kan, Din, Tarih kardeşi olan Türk ve Kürd'ün namusu ve hakimiyetine mevdû (emanet edilmiş) bulunduğu", hatırlatılarak; Ermeni zulmünden mahvolmamak için birleşmek ve işbirliği yapılması istenmişti¹⁰.

⁵ Faik Ahmet BARUTÇU, **Siyasi Hatıralar**, s.90; Kâzım KARABEKİR, **İstiklal Harbimizin Esasları**, İstanbul, 2000⁵, s.46; T.Z.TUNAYA, **Siyasi Partiler**, s.506.

⁶ BARUTÇU, **Siyasi Hatıralar**, s.120; Tarık Zafer TUNAYA; II.Kongre tarihini 22 Mayıs 1919 olarak vermektedir.

⁷ BARUTÇU, **Siyasi Hatıralar**, s.123.

⁸ BARUTÇU, **Siyasi Hatırlar**, s.125-126; KARABEKİR, s.37-38.

⁹ Kâzım KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul, 1988; s.36; KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, s.53-55.

¹⁰ KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, s.58-59.

Vilâyât-ı Şarkîyye ile Trabzon Vilâyeti arasında yapılan bu yazışmalarda XV.Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın da fikir ve teşviklerinin olduğu da bir gerçektir¹¹. Çünkü 5 Nisan 1919'da¹² Onbeşinci Kolordu Komutanlığı'na tayin edilen Kâzım Karabekir Paşa, 3 Mayıs 1919'da¹³ Erzurum'a gelmiş ve Vilâyât-ı Şarkîyye-i Muhâfaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin çalışmalarına destek vermişti.

Vilâyât-ı Şarkîyye-i Muhâfaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin, Erzurum Kongresi öncesi yaptığı en önemli şey şüphesiz 17 Haziran 1919 günü toplanan Erzurum Vilayet Kongresi idi.

Vilâyât-ı Şarkîyye-i Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nin hazırladığı 17 Haziran 1919 tarihli raporda; Wilson Prensipleri'nin özellikle bizi ilgilendiren 12. Maddesi'ne gönderme yapılarak; bu maddenin uygulanmadığı belirtilmekte idi.

Ermenilerin Anadolu'da Türklere yaptıkları mezalim hatırlatılarak; Vilâyât-ı Şarkîyye'de tarih, nüfus, arazi, mülkiyet ve servet esasına dayalı, geniş ve açık bir şekilde tarihî ve Hukûkî haklarımız olduğu; Türk ve Kürt'ten oluşan İslâm çoğunluktan başka hiçbir kuvvetin hakim olamayacağı belirtilmekte idi¹⁴.

Vilâyât-ı Şarkîyye-i Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi tarafından Vilâyât Kongresi'ne sunulan gizli suretteki 18 sayfalık ikinci raporda; Vilâyât-ı Şarkîyye'de, Ermenilerin, Avrupalıların (İtilaf Devletleri) telkinleri ve şahsi menfaatlerini düşünen kişilerin, zararlı propagandalar yaptıkları belirtiliyordu. Yapılan propagandalarının amacının, bölgede Türklük-Kürtlük meselesi çıkartmak; İstanbul siyasetinin Anadolu'yu ihmal etmesini bütün Türklere mal ederek Türklerle-Kürtlerin arasını açmak; bir Kürt Devleti kurmak perdesi altında, Türk ve Kürt gençlerinin birleşmesini engellemek, çeşitli sebeplerle Türklerle Kürtleri birbirine düşürerek, azınlıkta olan Ermenilerin hakimiyet kurmalarını sağlamak için zaman ve fırsat yaratılmaya çalışıldığı detaylı bir şekilde açıklanmakta idi.

Tüm bu tehlikelere engel olmak için üç önemli karar alınmıştı;

- 1-Kesinlikle göç etmemek,
- 2-Derhal ilmî, iktisadî, dinî, teşkilat yapmak,

¹¹ KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, s.39-40.

¹² KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, s.16.

¹³ Kâzım KARABEKİR, *İstiklâl Harbimiz*, s.19-23; KARABEKİR, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, İstanbul, 2000⁵, s.49.

¹⁴ DURSUNOĞLU, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.125-129; KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.85-89.

3-Saldırıya maruz kalacak Vilâyât-ı Şarkîyye'nin herhangi bir bucağını Müdâfaada birleşmek lazımdır¹⁵.

Her iki Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti arasında yapılan telgraf görüşmeleri ile her ne kadar Erzurum Kongresi'nin 10 Temmuz 1919 tarihinde toplanması kararlaştırılmışsa da, birkaç vilayet delegesinin 10 Temmuz'da Erzurum'da bulunamayacaklarını bildirmeleri üzerine Kongre tarihi 23 Temmuz'a ertelenmişti¹⁶.

23 Temmuz tarihinin seçilmesinin sebebi ise 23 Temmuz 1908 II.Meşrutiyet'in ilan tarihi olması idi¹⁷.

Anadolu'da bu şekilde gelişmeler olurken, savaş sonrası İstanbul'da yaşanan siyasi ve askeri problemler, mütareke hükümlerinin kabullenilmesiyle iyice çıkmaza girmişti. Bu gelişmelere paralel olarak, İtilaf Devletleri'nin baskısı sonucu Padişah, ordu birliklerini lağvederek komutanlarını ve diğer sivil idarecileri İstanbul'a davet etmesi de, Osmanlı Devleti için yeni bir sürecinde başlangıcıydı.

İtilaf Devletleri, mütarekeyi hayata geçirebilmek için donanmalarını İstanbul'a göndermekte gecikmişti. Başta Padişah olmak üzere Hükümet de, olup bitenlere karşı duyarsız hareket etmekteydi. İşte bu bağlamda yaşananlara karşı en sert tepki, Mustafa Kemal Paşa'dan gelmiş ve hükümetin bu yöndeki tavırlarının kabul edilemez olduğunu söylemişti.¹⁸ Bu sırada Adana'da bulunan ve Hükümet ile arası açılan Mustafa Kemal Paşa, 10 Kasım'da Ahmet İzzet Paşa'dan aldığı bir telgraf ile Harbiye Nezareti emrine tayin edildiğini öğrenmişti. Bunun üzerine, bulunduğu bölgeden ayrılarak, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmişti¹⁹.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldikten sonra kendisine yakın arkadaşları ile bir durum değerlendirmesi yapmış ve o sıralar henüz istifasını vermiş olan Ahmet İzzet Paşa'yı ziyaret ederek son gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunmuşlardı. Ayrıca padişah ile de görüşme fırsatı bulabilmişti²⁰ ..

Mustafa Kemal Paşa, burada birçoklarının yaptığı gibi kabuğuna çekilmemiş, gelecek için, ülkenin, milletin makus talihini yenmek için birçok yola tevessül etmiş, ancak şartlar gereği başarılı olamamıştı²¹.

¹⁵ KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.90. Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, 1919-1927, Ankara, 1998, s.3.

¹⁶ ATATÜRK, *Nutuk*, s.32; DURSUNOĞLU, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.71.

¹⁷ DURSUNOĞLU, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.87.

¹⁸ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, II, İstanbul, 1993, s.27-28.

¹⁹ Nezihe ARAZ, *Mustafa Kemal'in Devlet Paşası*, İstanbul, 1997, s.85.

²⁰ Falih Rıfki ATAY, *Atatürk'ün Anlattıkları*, İstanbul, 1955, s.92.

²¹ Nuri İNÜĞÜR, *Türk Basın Tarihi, 1919-1989*, İstanbul, 1992, s.19.

Mustafa Kemal ve arkadaşları vatanın kurtuluşu için tek bir yol görmekteydi. O da “Milli Mücadele” idi. Vatan sevgisi ile dolu bir kumandanın ülke meselelerine duyarsız kalması imkansız idi. Dönemin fikri ve siyasi ortamını yakından tanıyan bir kumandan olarak o bu yolda ilerlemeye kararlı idi.

Böylece, Mustafa Kemal merkezli Milli Mücadele fikri onun İstanbul'a gelmesiyle ortaya çıkmış oldu²². Tüm bu faaliyetler sonucu, yeni bir hareketin fikri alt yapısı hazırlanmış; sıra, bunu hayata geçirmeye gelmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşları (Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum'a Onbeşinci Kolordu Kumandanlığı'na, Ali Fuat Paşa da Ankara'ya Yirminci Kolordu Kumandanlığı'na atanmıştı), Anadolu'ya çeşitli görevlerle gönderilmiş sıra kendisine gelmişti²³. Netice itibarıyla kendisi de, Samsun bölgesinde yaşanan asayişsizlikleri engellemek mütareke ahkâmını uygulamak için, 30 Nisan 1919'da Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak tayin edilmişti²⁴.

Dokuzuncu Ordu Müfettişi görevi ile 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, bölgede gerekli incelemelerde bulunmuş ve sonuçlarını ilgili birimlere iletmisti.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan Kâzım Karabekir Paşa'ya yazdığı ilk şifre telgrafta memleketin içinde bulunduğu kötü duruma üzüldüğünü belirterek; “Millet ve memlekete medyûn olduğumuz, en son vâzife-i vicdaniyyeyi yakından mesai-i müştereke ile ifâ etmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti (Ordu Müfettişi) kabul ettim. Bir an evvel zat-ı alinize mülâki olmak arzusundayım” diyordu²⁵.

Çünkü Samsun ve çevresindeki asayişsizlik nedeniyle, orada uzun süre daha kalması mümkün değildi. Böylece 25 Mayıs'ta Samsun'dan ayrılan Mustafa Kemal Paşa'nın, Erzurum yolculuğu da başlamış oldu. Samsun'dan başlayan yolculuk Merzifon, Havza, Amasya, Tokat, Sivas ve Erzincan yolu

²² Veysi AKIN, “Milli Mücadele Fikrinin Doğuşu”, **Türk Yurdu**, XVII/122 (Ekim 1997), s.9.

²³ Sina AKŞİN, “Kurtuluş Savaşının İlk Yılı”, **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1975.

²⁴ Müfettişlik hakkında daha geniş bilgi için bakınız; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, B.E.O, 342984; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, MV, 215/115; Salim KOCA, **Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne Tayini, 6 Mayıs 1919**, (Y.Y.L.T.), Ankara, 1984, s.73 vd; Sabahattin SELEK, “Samsun Yolunda”, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1969; Faik Reşit UNAT, “Mustafa Kemal Paşa'ya Dokuzuncu Ordu Kıtâat-ı Müfettişliği Sıfatıyla Verilen Vazife ve Selahiyetlere Dair Bazı Vesikalar”, **Tarih Vesikaları**, 11/12 (Nisan 1943); Gotthard JAESCHKE, “Atatürk”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, 34 (Aralık 1987), s.12.

²⁵ ATATÜRK, Nutuk, s.12; KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, s.55.

ile Erzurum'a kadar devam etti²⁶. Mustafa Kemal Paşa'nın yolculuğu esnasında Dokuzuncu Ordu Müfettişi çeşitli sebeplerden dolayı 7 Haziran 1919'da Üçüncü Ordu Müfettişliği'ne çevrilmişti²⁷.

Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da yanında Eski Bahriye Nazırı General Rauf Bey, Üçüncü Ordu Müfettişi Kurmay Başkanı Manastırlı Kurmay Albay Kâzım (Dirik), Üçüncü Ordu Müfettiş Erkânı Kurmay Binbaşı Hüsrev (Gerede), Harp İstihbarat Şube Müdürü Dr. İbrahim Tali (Üçüncü Ordu Müfettişi Sağlık Başkanı) Binbaşı Refik (Saydam) Bey (Müfettişlik Sağlık Başkanı Yrd.) Eski İzmit Mutasarrıfı İbrahim Süreyya (Yiğit) Yüzbaşı Cevad Abbas (Gürer), Müfettişlik Başyaveri, 22 kişilik maiyyeti diğer yaver subay ve maiyyeti ile Erzurum'a geldi²⁸.

Onbeşinci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, askeri erkân, Müdâfaa-i Hukûk Heyeti ve halk tarafından büyük ve coşkulu bir törenle karşılandı²⁹.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a geldiği bu tarihi andan itibaren Milli Mücadele adına yapılan her şey daha bir anlam ve önem kazandı. Mustafa Kemal Paşa, ertesini günü Vilâyet-i Şarkîyye Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'ni ziyaret ederek yetkililerle görüştü ve cemiyetin çalışmalarını övdü³⁰.

²⁶ Bu güzergah hakkında daha fazla bilgi için bkz. Erdal AYDOĞAN, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, Ankara, 2000.

²⁷ İstanbul Hükümeti, işgalci güçlerin tepkisini çekmemek için yeni ordu müfettişlikleri ihdas etmiş, bu kararını da ordu komutanlıklarına bildirmiştir. Mesela „Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa 7.6.1919 tarihinde Eşme'de bulunan 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e bu bağlamda şu telgrafı çeker. "Eski müfettişler 15.06.1919'dan itibaren yeni numaralarını taşıyacaklardır. "Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, (Hz.) Muhittin Ünal, İstanbul 1994, s.85-86; Mahmut GOLOĞLU, **Sivas Kongresi**, Ankara 1969, s.8; Gotthard JAESCHKE, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolijisi** Ankara ,1989, s.38; İsmet GÖRGÜLÜ, **On Yıllık Harbin Kadrosu, 1912-1922**, Ankara, 1993, s.200-201.

²⁸ Fethi TEVETOĞLU, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara, 1971, s.14-vd. Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu Müfettişliği Karargahı'yla birlikte Samsun'a çıktığında yanında 55 kişilik maiyyeti de vardı. Ancak bunlardan bir kısmı güzergahta çeşitli görevlerde bırakılarak Erzurum'a daha az sayıda bir ekiple gelmiştir. Kâzım KARABEKİR, **Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar** ,I, (Hz) Faruk Özerengin, İstanbul, 1977, s.41 vd.

²⁹ **İstiklal Savaşı Gazetesi**, (Hz.) Ömer Sami Coşar, 4 Temmuz 1919; "3 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey Erzurum'a geldiler. 17 kilometre mesafedeki Ilıca'da kurmaylarımla beraber karşıladım" Kâzım KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul, 1988, s.62; DURSUNOĞLU, **Milli Mücadele'de Erzurum**, s.71.

³⁰ **İstiklal Savaşı Gazetesi**, 5 Temmuz 1919; Cevat DURSUNOĞLU, **Milli Mücadele'de Erzurum**, İstanbul, 1998², s.74.

5 Temmuz günü Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı Padişah adına İstanbul'a çağırıyordu³¹.

5 Temmuz günü gecesi Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Hüseyin Rauf, Erzurum Valisi Münir (Akkaya), Süreyya, Kâzım, Hüsrev, Dr.Refik, Mazhar Müfit Beylerin katıldığı gizli bir toplantı yapıldı³². Mustafa Kemal, toplantıda memleketin içinde bulunduğu durumu anlatarak; tek hedefin, milli hakimiyete dayanan bağımsız bir Türk Devleti kurmak olduğunu belirtti. Şimdi sıra Mustafa Kemal ile iş ortaklığı cdir-etmemek ve bu büyük milli davayı organize edecek bir lider seçmeğe gelmişti. Toplantıya katılanlar Mustafa Kemal Paşa'yı lider seçmişlerdi³³.

8 Temmuz'da Meclis-i Vükelâ, Mustafa Kemal Paşa'nın Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden alınmasına dair karar almış ve aynı gün Padişah tarafından Mustafa Kemal'in görevine son verilmişti³⁴.

Ancak 8/9 Temmuz gecesi Mustafa Kemal Paşa, bu resmi görevi ile birlikte çok sevdiği ve ömrünü adadığı askerlik mesleğinden ; "Bundan gaye-i mukaddese-i milliyemiz için her türlü fedakarlıkla çalışmak üzere sine-yi millette bir ferd sıfatı ile bulunmakta olduğumu arz ve ilan ederim" demek suretiyle istifasını vermişti³⁵.

9 Temmuz günü, Orduya, vilâyetlere ve millete yayınladığı istifasını bildiren tamiminde; "Bundan sonra mukaddes-i milli gayemiz için her türlü fedakarlıkla çalışmak üzere sine-i millette bir ferd-i mücahit suretiyle bulunduğumu³⁶" beyan ediyordu.

O, askerlik görevinden resmen ayrılmıştı ama, halâ ordu ve sivil halk onun yanında idi. Nitekim Onbeşinci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir

³¹ Bu sırada işgalci güçler, Mustafa Kemal ve maiyetinin faaliyetlerinden rahatsız olmuşlar ve hükümetin bunları geri çağırması için baskı yapmaya başlamışlardı. Selahattin TANSEL, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919-1922*, Ankara,1965, s.43. "Atatürk" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir,1997 s.735- vd.

³² Mahmut GOLOĞLU, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968, s.63;Mahzar Müfit KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I, Ankara, 1988, s. 30; Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk-Söylev*, I, Ankara, 1989, s.61.

³³ Refik Necdet AKTAŞ, *Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı*, İstanbul, 1973, s.135.

³⁴ *İstiklal Savaşı Gazetesi*, 8 Temmuz 1919; GOLOĞLU, *Erzurum Kongresi*, s.64; Salahi R.SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, Ankara, 1995, s.90.

³⁵ M.Fahrettin KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.138-139; *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Ankara, 1999, s.194; "Atatürk" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi* s.738; *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri* (1911-1921), Başbakanlık Yayınları, Ankara, 1982, Belge No:49, 50, 52, s. ; ATATÜRK, *Nutuk*, s.33.

³⁶ KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*,I,s.139; M.Tayyip GÖKBİLGİN, *Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne*, I, Ankara, 1959, s.153.

Paşa, Müfettişlik Karargahı'nda bugünkü "Atatürk Evi" denilen mekâna taşınan Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek; "Ben ve Kolordum emrinizdeyiz. Bundan sonra dahi ne emirleriniz varsa ifâyı bir şeref bilirim"³⁷ demiş ve bu sözler Mustafa Kemal Paşa'yı çok duygulandırıp, mutlu etmişti.

İşte bu tarihten itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın başarılarla dolu hayatında yeni sayfa açılıyordu.

10 Temmuz günü, Vilâyât-ı Şarkîyye-i Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti ve Erzurum halkının çok anlamlı ve nazik bir tavrı ile "Muhterem Mücahit" dedikleri Mustafa Kemal Paşa'yı, cemiyetin Fââl Heyet Başkanlığı'na, Rauf Bey'i de ikinci başkanlığa seçmişlerdi³⁸.

Yine Vilâyât-ı Şarkîyye-i Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti ve Erzurumluların Mustafa Kemal Paşa için yaptıkları ikinci kadirşinaslık örneği de; Rauf Bey'le birlikte ikisinin kongreye katılmalarını sağlamak için Cevat (Dursunoğlu) ile Emekli Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Beylerin Kongre delegeliğinden istifalarında yaşandı³⁹.

Yine Vilâyât-ı Şarkîyye-i Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti'nin İstanbul'daki Merkezince Kongre'de bulunulması istenilen Raif Hoca, 20 Temmuz'da tüm bu yetkilerin Mustafa Kemal Paşa'ya devredilmesi için merkeze telgraf çekmişti⁴⁰.

İtilaf Devletlerinin ve onların kışkırttıkları ve teşkilatlandırdıkları Ermenilerin "Büyük Ermenistan", Rumların "Pontus Krallığı" kurma fikir ve çalışmalarına karşı "Vilâyât-ı Şarkîyye Müdâfaa-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti" ve "Trabzon Muhâfaza-i Hukûk-u Millîye Cemiyeti" tarafından 10 Temmuz'da toplanması düşünülen ama ertelenen Erzurum Kongresi daha önceden görüşülecek konuların müsveddeleri de hazırlanmış olarak 23 Temmuz 1919 Çarşamba günü toplanmıştı⁴¹.

³⁷ **İstiklal Savaşı Gazetesi**, 10 Temmuz 1919; Mazhar Müfit KANSU, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, Ankara, 1988, s.27 vd; Paul DUMONT, **Mustafa Kemal**, Ankara, 1994, s.32; GOLOĞLU **Erzurum Kongresi**, s.63; Lord KINROSS, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, İstanbul, 1988, s.222-223.

³⁸ Ali Fuad CEBESÖY, **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s.116 vd. Karabekir, hatıralarında, 10 Temmuz'da yapılacak Kongrede delegelerin belli olması ve bazı şartlardan dolayı Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in kongreye delege olarak katılmaları hususunda büyük tartışmaların olduğunu kaydeder. Kâzım KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, s.70 vd; GOLOĞLU, **Erzurum Kongresi**, s.64; KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, s.142.

³⁹ DURSUNOĞLU **Millî Mücadele**, s. 62; Süleyman Necati GÜNERİ, **Hatıra Defteri**, (Yay.Haz.Ali Birinci), İstanbul, 1999, s.50 vd.

⁴⁰ KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, I, s.146-vd.

⁴¹ **İstiklal Savaşı Gazetesi**, 24 Temmuz 1919; KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, II, Ankara 1993, s.3-vd; KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, s.77-vd.

23 Temmuz sabahı, Kongre'nin yapılacağı bu okulun (Kilise Mahallesi'nde Ermenilerden kalma külliye'nin bir kısmını oluşturan Sultanî Mektebi) bahçesinde toplanan delegeler, Mustafa Kemal, Rauf Bey ve arkadaşlarını bekliyorlardı. Saat 10.25'de bahçe kapısında üç araba peşpeşe durdular. İlk arabada Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal Paşa ve Kolordu Yaveri Cevad Abbas; ikinci arabada Rauf Bey, İbrahim Süreyya ve Mazhar Müfit, Üçüncü arabada Üsteğmen Hayati (Kurmaya Bşk, Emir Subayı Kalem Amiri), Albay Kâzım (Dirik) ve iki tümen kumandanı vardı⁴².

Delegelerin birçoğu ve halk arabaların etrafını sararken, en önce arabadan Mustafa Kemal ve sonra Kâzım Karabekir Paşa indi. Mustafa Kemal Paşa, önde delegeler ve Vilâyât-ı Şarkîyye-i Müdâfaa-i Hukûk-u Cemiyeti Fââil Heyeti, Kongre salonuna ilerlerken Kâzım Karabekir ve diğer ordu mensupları kongre alanından ayrılmışlardı⁴³.

Kongre binasının bahçesinde Şiran Delegesi ve Müftüsü Hasan Fahri (Polat) Efendi'nin okuduğu Arapça Açış Duası'ndan sonra kongre ilk oturuma saat 11.00'de Trabzon ve Altı Doğu Vilayeti'nin temsilcilerinin katılımı ile başlamıştı⁴⁴. Altı Doğu Vilayeti, Erzurum, Van, Diyarbakır, Bitlis, Mamûratül-aziz/Elazığ, Sivas illerini kapsamakta idi. Ancak, Diyarbakır ve Elazığ delegeleri, Damat Ferit'e bağlı valilerinin engelleri sebebiyle kongreye katılamamışlardı.

Kongre salonunda en yaşlı delege olan Raif (Dinç) Hoca'nın "Açış Konuşması"ndan sonra, Mustafa Kemal Paşa, kongrenin ilk oturumuna katılan 47 delegenin 38'ini oyunu alarak başkan seçilmişti. Delegelerin 4'ü çekimser kalmış, Raif Efendi'ye 2 ve Trabzon Delegesi Servet Siret (Orkun) Bey'e 1 oy çıkmıştı⁴⁵.

⁴² KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I,s.77; Feridun KANDEMİR, *Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler*, İstanbul, 1964, s.98 vd; Ziya ORANLI, *Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları*, (Anlatan) Ali Metin, Ankara 1967, s.20-vd; KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I,s.77.

⁴³ *İstiklal Savaşı Gazetesi*, 24 Temmuz 1919.

⁴⁴ Coşkun ALPTEKİN, "Erzurum Kongresi", *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, I/1, (Temmuz 1978), s.36; M.Fahrettin KIRZIOĞLU, "Yayınlanmamış Belgelerle Erzurum Kongresinin İlk Günü", *B.T.T.D.*, 35, (Ağustos 1970), s.11 vd.

⁴⁵ KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.14-vd; Sabahattin SELEK, *Anadolu İhtilali*, I, İstanbul, 1987, s.274; Dursun Ali AKBULUT, "Erzurum Kongresi'nin Son Günü", *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, I/3, (Erzurum, 1989), s.43.

Oylama sonrasında başkanlık kürsüsüne gelen Mustafa Kemal Paşa, Kongre üyelerine yaptığı konuşmada; başkan seçilmesinden dolayı teşekkür ederek; o günün siyasi koşullarını değerlendiren bir konuşma yapmıştı⁴⁶.

Konuşmasında; “Tarih ve olayların sürüklenmesiyle, bugünkü içinde bulunduğumuz kara ve kanlı tehlikeleri görmeyecek, üzülmeyecek hiçbir vatansever düşünülemez” derken; üç kıtaya hakim olan bir milletin esarete ve köleliğe mahkum edilerek, bu devletin tarih sayfasının kapatılmak istendiği; İtilaf Devletleri’nce Doğu Anadolu’da, Adana ve Kozan havalisinde Ermenistan, Batı Anadolu ve Trakya’da Yunanistan, Karadeniz kıyılarında Pontus Krallığı kurularak vatanımızın parçalanmak istendiğini açıklamıştı.

“Tarih, bir milletin kanını, hakkını ve varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Bundan dolayı vatanımız ve milletin aleyhine verilecek hükümler, iflas etmeye mahkumdur.

Bize karşı yapılan bu iğrenç zulüm ve haksızlıklar karşısında milli vicdanımız uyanarak sesini yükseltmiş ve Müdâfaa-i Hukûk-u Milliye, Muhafaza-i Hukûk-u Milliye, Müdâfaa-i Vatan ve Redd-i İlhâk gibi aynı maksatla kurulan cemiyetler, elektrik şebekesi gibi vatani sarmıştır.

İşte bu milli teşkilatın oluşturduğu mücadele ruhu, mübarek vatanımızı ve milletimizin istiklalini korumak için son sözü söyleyecek ve bunu da uygulatacaktır”⁴⁷ demişti.

Mustafa Kemal Paşa’nın bu sözleri Kongrenin çalışmaları ve alacağı kararların özünü teşkil etmekte idi.

Erzurum Kongresi’nde 23 Temmuz Çarşamba gününden 7 Ağustos Perşembe gününe kadar (25 Temmuz Cuma tatil olduğu için hariç) toplam 13 toplantı yapılmıştır⁴⁸.

Erzurum Kongresi, yedi vilayetin katılması ile gerçekleştirilecek mahalli bir kongre idi. Ama Mustafa Kemal Paşa’nın katılımı, başkanlığı ve alınan kararların kapsamı dolayısıyla millilik özelliği kazanarak; Milli Mücadele dönemindeki ilk Milli Kongre olmuştu.

Zaten Kongrenin başından beri Mustafa Kemal Paşa, “Kongreyi mahalli ve mevziî bir kongre ölçüsünden çıkarıp, memleket çapında vatan ve

⁴⁶ KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, II, s. 14-21;Günay ÇAĞLAR, “Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum Kongresi’ni Açış Nutku”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, II/1, (Erzurum 1997), s.71 vd.

⁴⁷ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I-III**, Ankara, 1997,s.2-vd. KIRZIOĞLU, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, II, s.14-vd.

⁴⁸ AKBULUT, “Erzurum Kongresinin...”, s.40 vd; KANSU, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, I,s.113- vd; Bekir, Sıtkı BAYKAL, **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Ankara, 1969, s.23-24.

milletimizin kurtuluşu yolunda hayati kararlar alacak bir büyük milli hadise haline sokmak gerekir⁴⁹, düşüncesindeydi.

Tarihi Erzurum Kongresi Kararları şöyle idi;

1. Madde- Trabzon Vilâyeti ve Canik (Samsun) Sancağı ile Doğu Vilayetleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakir, Elâziz, Van, Bitlis Vilayetleri ve bu çevrenin içindeki bağımsız livalar, hiçbir sebep ve bahane ile birbirinden ve Osmanlı toplumundan ayrılmak imkânı tasarlanamayan bir bütündür.

Bu bölgeler halkı, kıvanç ve tasada tam bir beraberliği kabul eder ve mukadderatı hakkında aynı ülküyü amaç olarak alır. Bu çevrede yaşayan bütün İslam toplumları, yürekleri birbirine karşı fedakârlık duygularıyla dolu, muhit ve soy özelliklerine saygılı, öz kardeşirler.

2. Madde- Osmanlı yurdunun bütünlüğü, milli bağımsızlığımızın sağlanması, Saltanat ve Hilafet Makamlarının dokunulmazlığı için, ulusal güçleri etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak, temel ilkedir.

3. Madde- Her türlü işgal ve müdahale Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine yönelmiş sayılacağından, hep birlikte direnip savunma ilkesi kabul edilmiştir. Hıristiyanlara, siyasal egemenliği ve toplum düzenini bozacak biçimde yeni imtiyazlar verilmesi, kabul edilemez.

4. Madde- Merkezi Hükümetin, yabancı devletlerin baskısı karşısında, buralarını terk ve ihmal etmek zorunluluğunda kalması ihtimaline göre, Saltanat ve Hilafet Makamlarına bağımlılığımızı, millî varlık ve haklarımızı güvenlik altında bulunduracak bütün karar ve tedbirler alınmıştır.

5. Madde- Yurdumuzda öteden beri birlikte yaşadığımız İslam olmayan toplulukların, Osmanlı Devleti'nin kanunlarıyla teyid edilen kazanılmış haklarına, tamamen saygılıyız. Bunların mâl, can ve ırzlarının dokunulmazlığı, zaten dinimizin ve milli geleneklerimizin, ayrıca kanunlarımızın esaslarından olmakla beraber, Kongremizin genel inancı ile de, pekleştirilmiştir.

6. Madde- İtilaf Devletleri'nce Mütarekenin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi, Doğu Anadolu Vilayetleri'nde de ezici çoğunluğu teşkil ettiği, ekonomik ve kültürel üstünlüğünde Müslümanlara ait bulunan ve birbirinden ayrılması imkansız olan din ve soydaşlarımızla meskûn ülkemizin bölüşülmesi görüşünden, tamamiyle vazgeçilerek; varlığımıza, tarihi, ırkî, ve dinî haklarımıza saygı gösterilmesi ve bunlara aykırı girişimlere asla değer verilmemesi; ve bu suretle, tamamiyle hak ve adâlete dayanan bir karar alınması beklenir.

⁴⁹ Şerafettin TURAN, *Türk Devrim Tarihi*, I, Ankara, 1991, s.215 vd.

7. Madde- Milletimiz, insanî ve medenî ilkeleri üstün tutar. Ekonomik, teknik ve endüstriyel durum ve ihtiyaçlarımızı da takdir eder. Bu nedenle, devlet ve milletimizin içte ve dışta bağımsızlığı ve yurdumuzun bütünlüğü korunmak şartıyla; 6. Madde de açıklanan sınırlar içinde, milliyet esaslarına saygılı ve ülkemize karşı istilâ emeli beslemeyen herhangi bir devletin ekonomik, teknik ve endüstriyel yardımını memnulukla karşılıyoruz. Bunlar gibi âdil ve insanî şartları taşıyan bir barışın da gecikmeksizin oluşması, insanlığın selameti ve dünyanın sükûnu nâmına, en başta gelen ülkümüzdür.

8. Madde- Milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin ettiği bu tarihi çağda, Merkezi Hükümetimizin de, milletin iradesine uyması zorunludur. Çünkü, milli iradeye dayanmayan herhangi bir hükümetin kendiliğinden alacağı kararlara, milletçe itâat edilmeyeceği gibi; bu kararların, dışta da geçerli olmadığı ve olamayacağı, şimdiye kadar bu yoldaki davranışların olumsuz sonuçlarıyla ispatlanmıştır. Bu nedenlerle, milletimizin, içinde bunaldığı sıkıntı ve tasalardan kurtulmak çarelerine kendiliğinden başvurmasına lüzum kalmadan, Merkezi Hükümetimizin, Millet Meclisi'ni vakit kaybetmeksizin hemen toplaması ve böylece yurt ve milletin kaderi hakkında alacağı bütün kararları, Millet Meclisi'nin onayına ve denetimine sunması zorunludur.

9. Madde-Yurdumuzun yüzyüze geldiği elem verici olaylar karşısında milli vicdandan kopup yükselen aynı ülkü ve dileklerle kurulmuş olan cemiyetlerin birleşip kenetlenmesinden oluşan büyük kitle, bu kez "Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" namıyla adlandırılmıştır. İşbu cemiyet her türlü fırkacılık cereyanlarından tamamen uzaktır. Bütün İslam kardeşlerimiz, Cemiyetin tabii üyesidir

10. Madde-Kongre tarafından seçilen bir "Hey'et-i Temsiliye'nin kuruluşu kabul edilir ve köylerden başlayarak; vilâyet merkezlerine kadar yayılan milli teşkilat birleştirilip, pekleştirilmiştir⁵⁰.

Erzurum Kongresi Kararları'na göre;

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihteki sınırlarımızı milli sınır kabul ediyor; hiçbir sebep ve bahane ile vatanın bölünemeyeceğini vurgulayarak bu ülkenin insanların birbirinden ayrılamaz öz kardeşi.

Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı Osmanlı Hükümeti iş yapamaz durumuna gelirse, millet topyekûn kendini savunacak ve direnecekti.

Vatanı korumayı ve istiklali temin etmeyi İstanbul Hükümeti başaramadığı takdirde, bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükümet

⁵⁰

KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.243; KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, s.99-101; SELVİ, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s. 117; DURSUNOĞLU, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.145-147.

kurulacaktı. Bu hükümet, Milli Kongrece seçilecekti. Kongre toplanmamışsa seçim Heyet-i Temsiliye'ce yapılacaktı.

Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet tanımak ve milli iradeyi hakim kılmak temel prensipti.

Hıristiyan azınlıklara siyasi hakimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar asla verilemezdi.

Manda ve himaye kabul edilemezdi.

Milli Meclisin derhal toplanması ve hükümet işlerinin meclis tarafından kontrolünün sağlanması gerekmekte idi⁵¹.

Kongre, bu kararların uygulanması için Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Hüseyin Rauf Bey, İzzet Bey, Servet Bey, Raif Hoca Efendi, Sadullah Efendi, Bekir Sami Bey, Ahmet Fevzi Efendi, Hacı Mustafa Beylerden oluşan toplam 9 kişilik Heyet-i Temsiliye oluşturuldu. Şarki Anadolu Muhafaza-i Hukûk-u Cemiyeti Nizamnamesi'nin 7. Maddesi'ne göre de Kâzım Karabekir Paşa gizli 10.üye olarak seçilmişti⁵².

Mustafa Kemal Paşa, 7 Ağustos günü Kongrenin kapanışı münasebetiyle yaptığı konuşmada;

Her türlü sıkıntılar içinde Erzurum'da toplanan bu heyetin, hassas ve necib bir ruh ve pek kuvvetli bir iman ile vatan ve milletin kurtuluşu için esaslı kararlar aldığını, bu kongrenin bütün dünyaya karşı milletimizin varlığını ve birliğini gösterdiğini belirterek; "Tarih, bu kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir"⁵³ demişti.

Kongre yine Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi'nin okuduğu Arapça dua ile son bulmuştu⁵⁴.

Mustafa Kemal Paşa'nın daha sonraki; "Erzurum ve Erzurum Kongresi'nde gördüğüm samimiyet, mertlik ve fedakarlık, azim ve iman, beni doğrusu çok cesaretlendirdi. Memleketimi kurtarmak yolundaki cesaretimi arttırdı"⁵⁵ sözleri, yine Erzurum ve Erzurum Kongresi'nin önemini vurgulamakta idi.

Kongre, 7 Maddelik Erzurum Kongresi Kararları, 11 maddelik Şarki Anadolu Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti Nizamnamesi ve 10 Maddelik Erzurum Kongresi Beyannamesi'ni yayınlayarak tarihi görevini tamamlamıştı⁵⁶. Bu

⁵¹ ATATÜRK, Nutuk, s.45-46.

⁵² KARABEKİR, *İstiklâl Harbimiz*, s.99; GOLOĞLU *Erzurum Kongresi*, s.81 vd; ALPTEKİN, "Erzurum Kongresi", s.40-42; TANSEL, *Atatürk*, s.45.

⁵³ KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.236; Refik KORKUD, *Milli Mücadele Takvimi*, Ankara, (Tarihsiz) s.219.

⁵⁴ KIRZIOĞLU, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, I, s.237.

⁵⁵ *Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, İstanbul 1984, s.4.

⁵⁶ *İstiklal Savaşı Gazetesi*, 8 Ağustos 1919.

Yine Atatürk, “Biz, esasen milli varlığın temelini, milli şuurda ve milli birlikte görmekteyiz⁶¹” derken çok haklıydı. Çünkü milli varlığımızın temelini oluşturan milli şuur ve milli birlik hareketinin ilk işaret ışığı Erzurum’da yanmış, çevreyi aydınlatmıştı.

Bir milletin şerefine, haysiyetine, namusunun korunabilmesi için o milletin mutlaka hürriyet ve istiklale sahip olması gerektiğine inanan ve “Hürriyet ve İstiklâl benim karakterimdir⁶²” diyen –ki, burada benim demekle Türk milleti vurgulanıyor. Çünkü onun için “ben” demek “millet”, “millet” demek “Atatürk” demektir- Atatürk’ün başkanlığındaki Erzurum Kongresi’nde; milletin, hürriyet ve istiklalini koruyacak ve temin edecek kararlar alınmıştır.

Atatürk’ün ifadesi ile, “Erzurum Kongresi, bütün memleketin ve milletin birleşme ve kaynaşma noktasında Doğu Anadolu Vilayetlerince, diğer vilayetler ile her açıdan işbirliğini temin etmek ana fikrini kabul etmiştir”⁶³. Erzurum Kongresi’nde, İmparatorluktan Milli Devlete geçiş yolundaki kararlar alınmıştır.

Erzurum Kongresi, Misâk-ı Millî’nin sınırlarının çizildiği ve milli sınırların kuvvet, şeref ve haysiyetle Müdâfaa kararlarının alındığı yerdir.

Erzurum Kongresi’nde, İtilaf Devletleri’ni özellikle İngilizleri, “Erzurum’da Cumhuriyet ilan ediliyor”, şeklinde endişelendirecek kadar ciddi ve önemli kararlar alınmıştı. Endişeler doğru idi. Çünkü, Erzurum’da Yeni Türk Devleti’nin ve Cumhuriyetin temelleri atılmıştı. Çünkü, Atatürk, ileride kurulacak hükümetin şeklinin Cumhuriyet olacağını da Erzurum’da ifade etmişti⁶⁴.

Üstelik Erzurum Kongresi kararları, yeni kurulacak Türk Devleti’nin iç ve dış siyasetini; hukûkunu, sosyal, kültürel, iktisadi, mali programı ve politikasını da belirliyordu.

Erzurum Kongresi kararları ile vatanımızı dört bir yandan işgal eden, Rum ve Ermenilere peşkeş çeken İtilaf Devletleri’nin; Karadeniz’de Rum Pontus, Doğu Anadolu’da Büyük Ermenistan ve Kürdistan yaratma ideallerine ve gayretlerine indirilmiş demir bir yumruktur. Üstelik başka milletlerin tarihlerinde görülmemiş derecede bir milli şahlanıştır. Bunun, en mükemmel şekilde uygulanarak gerçekleştirilmiş olması da ayrı ve önemli bir özelliğidir.

⁶¹ ATATÜRK, *Nutuk-Söylev*, I, s.372.

⁶² Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk-Söylev*, III, Ankara, 1989, s.31

⁶³ Enver Ziya KARAL, *Atatürk’ten Düşünceler*, Ankara 1969, s. 11.

⁶⁴ *İstiklal Savaşı Gazetesi*, 23 Temmuz 1919; KANSU, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, s.72.

Şüphesiz, Erzurum Kongresi'nin en büyük hizmetlerinden birisi de alınan kararlar ile Sivas Kongresi'nin esâslarının belirlenmesi idi.

Kısaca, vatanın en sıkıntılı gününde memleketin en büyük adamının başkanlığı altında toplanan Erzurum Kongresi en hayafî meseleleri ele alarak incelemiş ve hepsini bir karara bağladığı gibi, bu kararların yerine getirilmesi için en pratik yolları göstermişti⁶⁵.

Tüm bu nedenlerden dolayı Erzurum Kongresi, Milli Mücadele'nin önemli bir dönüm noktasıdır.

Erzurum Kongresi adına yapılan en büyük ve en anlamlı faaliyet şüphesiz geçen sene gerçekleştirdiğimiz “23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum I.Uluslararası Sempozyumu” idi. 23-25 Temmuz 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu sempozyum, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı'nın işbirliği ile düzenlenmişti.

Atatürk'ün “Tarih, bu Kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak gösterecektir⁶⁶” dediği gibi, Türk tarihinde çok önemli bir yeri olan, yeni bir dönüm noktasının başladığı, Yeni Türk Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı bu tarihi şehirde, yeniden Erzurum Kongresi toplanmıştı.

Bu sempozyum ile Atatürk'ün Erzurum'daki faaliyetleri, Erzurum Kongresi, ve kararları, Milli Mücadele'de Erzurum ve Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz'in önemi ve faaliyetleri tekrar gözden geçirilmiş; değerli bildiriler sunulmuştur.

“23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum I.Uluslararası Sempozyumu”na başta Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü, Erzurum Valiliği, 9.Kolordu Komutanlığı ve Erzurum Büyükşehir Belediyesi büyük destek ve yardımlarda bulunmuşlardır.

Sempozyuma, yerli ve yabancı çok sayıda bilim adamı bildirileri ile katılmış olup; bildirilerin yer aldığı kitabının basımı da tamamlanmıştır.

Yine bu sempozyum ile, Erzurum'un tarihi, kültürel, sosyal, ekonomik ve turizm hayatına önemli katkılarda bulunulmuştur.

⁶⁵ DURSUNOĞLU, **Milli Mücadele'de Erzurum**, s.98.

⁶⁶ ATATÜRK, **Nutuk**, I, s.45.

ABSTRACT

Erzurum Congress was assembled by Erzurum division of Vilayati Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti and Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti collectively

Erzurum Congress was assembled under the coirmanship of Mustafa Kemal Atatürk in 23 July-7 Augusts 1919 by Erzurum division of Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti and Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti collectively the aim of the congress was to struggle against the endeavour of the Allied powers to establish Rum Pontus in Black-Sea Region, Great Armenian and Kurdistan in Eastern Anatolia

Erzurum Congress was the beginning of a new era or turning point because the delegates dealt with the most important subjects and took decision about them.

With the congress decisions it was determined the interior and foreign policy. Social, cultural, economic programmes of new Turkish State.

“This congres will recorded as very seldom and big achievement in history” just a Atatürk Said.

Key Words: Atatürk, Erzurum Congress, National Struggle, Newly Turkish State, Turkish History